

Pratarmė

<https://doi.org/10.51554/Coll.26.57.01>

Didžiumą 57-o žurnalo *Colloquia* numerio publikacijų sieja tai, kad jose analizuojami individualūs egzistenciniai pasirinkimai ir reakcijos susidūrus su pasikėsiniu į šalies ir asmens laisvę, jos netekimą ir anaip tol ne kiekvieno drąsą priešintis. Penkti alinančio imperialistinio Rusijos karo prieš Ukrainą metai ir nauji karų židiniai Europos kaimynystėje pastebimai veikia ir humanitarinį diskursą, kuriame Jono Aisčio eilutė „vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs“, inspiruota XX a. katastrofistinių nuojautų ir prarasto Lietuvos valstybingumo, dabarties visuomenei pateikia rimtą užklausą.

Straipsnyje „Jonas Aistis – lietuviškasis dekadentas“ Aušra Jurgutienė persvarsto XX a. 4-o dešimtmečio Aisčio kūrybos vertinimą ir brėžia tipologiškai unikalią jos profilį: dekadentiška, bet ir patriotiška, nuotaika ir idėjomis veikusi visą Nepriklausomybę iškovojusios Lietuvos jaunuomenės kartą. Tos kartos poetas, literatūrologas Bronius Krivickas parašė iki šiol vertinamą studiją apie Aisčio poeziją, o jos interpretacijai pasitelkė epochos nuotaikos kriterijų. Kaip sugretina Jurgutienė, Krivickas išpildė Aisčio poezijos eilutę „vienas kraujo lašas būt tave apgynęs“: stojo ginti Tėvynės, tapo partizanų ir, aktyviai veikdamas, atliko dekadentiško nuosmukio konversiją: ne tik poezijoje, bet ir gyvenime realizavo laisvės idėją.

Partizanų tematikai skirti du numerio straipsniai. Jurgita Žana Raškevičiūtė nagrinėja laiko patirtį ir jos užrašymo problematiką Lietuvos partizaninio karo (1944–1953 m.) dalyvių asmeniniuose dienoraščiuose. Straipsnio „Diena graži, be jokių įvykių“, arba Apie kronikinį partizanų dienoraštį“ tyrimą ji kreičia į deskriptyvių kronikinių dienoraščių kaip istoriškai susiformavusių asmens fiksavimo laike formų ir jomis užrašomų patirčių analizę. Per partizanų laiko patyrimą, dieninį ir naktinį dienoraščio pildymus ji atskleidžia, jog partizanų buvimas laike prasilenkia su homogenišku visuomenės laiku. Ši įžvalga esmiškai apibrėžia pasiaukojusius dėl Tėvynės laisvės kaip grupę, kurios pozicija likusio žmonių pasaulio atžvilgiu, paradoksalu, lėmė jų tapatumo, anksčiau siejusio su bendrapiliečiais, praradimą.

Tokį pat tragišką ir socialiai dezintegruojantį moters partizanės pasirinkimą straipsnyje „Miško sesių balsas: (ne)žinomos patirtys Dianos Glemžaitės poezijoje“ gvildena Jurgita Katkuvienė. Glemžaitės poezijoje ji ryškina paratopines sankabas, atskleidžiančias biografinio sakymo pėdsakus poetiniame pasakyme. Klajūnystę, benamystę, prisiimtą radikalų asmens gyvenimo pasikeitimą dėl veiklios meilės Tėvynei autorė išskiria kaip bendrą visiems partizanams, pabrėždama, kad moterų partizanų supratimą ir jų palaikymą visuomenėje veikė moralistinis požiūris į partizanišką moterų veiklą ir jų motinystę. Istorinius šaltinius ir biografiją į tyrimą įtraukusiuose Raškevičiūtės ir Katkuvienės straipsniuose skirtingai skleidžiasi aktyvią kovą už laisvę pasirinkusių asmenų tikėjimas jos prasmingumu ir žmogišką supratimo ryšį išbandančios susvetimėjimo patirtys.

Erikos Valčiukienės straipsnis „Juozo Kėkšto kultūrinis tarpininkavimas: spaudos, vertimų ir originaliosios kūrybos sąveika“ literatūrinę Kėkšto veiklą Lietuvoje ir išeivijoje istoriniu katastrofų laikotarpiu pristato kaip strategiškai unikalų kūrybišką veikimą, apėmusį jo poeziją, vertimus, darbą spaudoje ir egzodo bendruomenių telkimą. Kėkštas buvo periferinė ir podraug įtakinga literatūros lauko figūra, savarankiškai ir dažnai neatlygintinai veikė kaip nuoseklus kultūrinis tarpininkas, be kita ko, į lietuvių kultūrinę erdvę įvesdino Czesława Miłoszo ir Juliuszo Słowackio kūrybą. Simpatizuodamas kairiesiems maištininkams, jis telkė solidarias savųjų bendruomenes, kurios nesiribojo viena nacionaline ar politine sistema.

Numeryje debiutuoja trys jaunosios mokslininkės. Edita Puskunigytė straipsnyje „Eroso vaizduotės problema. Teoriniai klausimai ir šiuolaikinės lietuvių poezijos trajektorijos“ erotinio troškimo ir jį perkeičiančios kūrybinės sąmonės galią analizuoja iš fenomenologijos pozicijų. Iš lietuvių poezijos pasirinkusi heteronormatyvią patirtį įvaizdinusius Sigito Gedos, Gyčio Norvilo ir Sigito Parulskio eilėraščius, ji gilinasi, kaip juose sąveikauja percepcija, atmintis, troškimas ir kalba. Gabija Kišonaitė straipsnyje „Postmodernus komizmas: parodija ir pastišas posovietinėje Juozo Erlicko prozoje“ tiria pastišo ir parodijos strategijų sąveiką intertekstualioje Erlicko kūryboje. Antraščių citatyvumą, žinomų literatūros ir kultūros tekstų pavadinimų perėmimą autorė aptaria išryškindama dvigubą hipotekstų ir hipertekstų struktūrą ir randa argumentų, kodėl pirmojo Nepriklausomybės dešimtmečio Erlicko kūryba yra ne vienadienis komizmo reiškiny, o reikšmingi postmodernios orientacijos tekstai. Jūratė Petronienė straipsnyje „Istorijos traktavimas Onos Radvilaitės–Mostovskienės romane

Astolda. Tarp istorinės, gotikinės ir sentimentalizmo prozos“ primena vienos pirmųjų Lietuvos rašytojų moterų kūrybą lenkų kalba ir romano, transformavusio Palemono mitą, sukūrimo paskatas – žadinti tautinę savimonę ir dėmesį istorijoje veikiančiais moteriais. Petronienė atskleidžia, kokius žanro pavyzdžius ir pramogai bei saloniniam skaitymui skirtos literatūros konvencijas Mostovskienė pritaikė 1807 m. sukurtame romane.

Publikacija iš archyvų šį kartą priartina 1957 m. Lietuvos TSR rašytojų sąjungoje vykusį Vinco Mykolaičio-Putino ir Aldonos Liobytės kurto libreto Juliaus Juzeliūno operai *Sukilėliai* svarstymą, kurio protokolą ir išsamų komentarą apie posėdžio eigą bei sužlugdytą ilgus metus brandintą sumanymą parengė Dalia Jakaitė. Solveiga Daugirdaitė į 2025 m. spalį Vilniaus universitete vykusį pokalbį „Kas parašyta ir neparašyta moterų?“, skirtą profesorės, akademikės Viktorijos Daujotytės jubiliejui, sukvietė moterų kūrybą tyrinėjančias Agnę Cesiulę, Žydronę Kolevinskienę, Akvilę Rėklaitę, Sandrą Bernotaitę, Dalią Čiočytę. Prie jų svarstymų apie keleto moterų kartų kūrybiškumą ir lietuviškojo feminizmo raidą prisijungė ir Viktorija Daujotytė.

Jau kelintą kartą žurnalo rubrika „Nuomonių domino“ skiriama Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto teikiamų premijų laureatams pagerbti. Laudacijose kūrybiškiausios 2025 m. knygos autoriui Mariui Burokui Dalia Satkauskytė, Gintarė Bernotienė ir Neringa Butnoriūtė dalijasi estetiniais jo poezijos išpūdžiais ir sutartinai pabrėžia jo kaip kultūrinio tarpininko veikimą – kaip ukrainiečių poezijos vertėjo, besirūpinančio pagalba Ukrainos rašytojams, parama frontui. Tarpininkavimas vertimais ir konkrečia veikla suartina Buroką ir Kėkštą. Savo laureato kalboje Burokas mini drąsą rašyti ir nenorą atkristi į laikus, kai poezija buvo lojalumo testas arba pažiūrų rodiklis. Šį pavojų Buroko pasišventimo tikrumas eliminuoja. Nida Gaidauskienė palydimuoju žodžiu primena 2025 m. Algio Kalėdos premija apdovanoto Poznanės Adamo Mickiewicziaus universiteto habilituoto mokslo daktaro, profesoriaus Radosławo Okulicz-Kozaryno čiurlionistikos darbus, o ypač – su talkininkais Nijole Adomavičiene, Petru Kimbriu ir kitais parengtus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio *Korespondencijos* tomus lenkų ir lietuvių kalbomis. Visą skelbiamos korespondencijos korpusą apimtimi pranoksta išsamūs jo tekstologiniai komentarai, rengti atsižvelgiant į skirtingus lietuvių ir lenkų skaitytojų poreikius. Padėkos žodyje priimant premiją mokslininkas pamini visus savo bičiulius, lietuvių ir lenkų kultūrų tarpininkus, prisidėjusius prie šio reikšmingo leidinio.

Žurnalo recenzijų skiltyje apžvelgiamos Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkų 2025 m. išleistos knygos. Giedrės Šmitienės parengtą Janinos Degutytės laiškyno tritomį (kn. 1: *Nemeilės šešėly*: susirašinėjimas su motina Janina Degutiene, kn. 2: *Tveriantis ryšys*: susirašinėjimas su Bronislava Jacvičiūte–Jėčiūte, kn. 3: *Draugystė laiškais*: susirašinėjimas su Lena Rapaliene) recenzuoja Solveiga Daugirdaitė. Nerijus Brazauskas skvarbo Jūratės Čerškutės monografiją *Galvoja fizikas! Ričardo Gavelio prozos sistema*, o Akvilė Rėklaitytė atsiliepia į Alfonso Maldonio asmens vertinimą ir egzistencialistinių būsenų jo kūryboje praskleidimą Donatos Mitaitės monografijoje *Žmogaus balsu: Apie Alfonso Maldonį ir jo poeziją*.

Kaip dažniausiai nutinka rengiant neteminį žurnalo numerį, semantinė jo dominantė išryškėja iš atsitiktinių sutapčių. Šį kartą tai yra pasipriešinimo, patriotizmo, bendruomenės telkimo akcentai, atliepiantys viešumoje tvyrantį neartikuliuotą klausimą apie laisvės prasmę – literatūroje ir gyvenime.

GIN TAR Ė BERNOTIEN Ė

Foreword

The majority of the articles in the 57th issue of the journal *Colloquia* reflect on individual existential choices and reactions to attempts to deprive a country and an individual of freedom, the loss of that freedom, and the courage to hold out against it when not everyone could. The fifth year of Russia's devastating imperialist war against Ukraine and new hotspots in Europe's neighborhood has a noticeable effect on humanitarian discourse, in which Jonas Aistis's line "A single drop of blood would have washed you away," inspired by twentieth-century apocalyptic perturbations and the loss of Lithuanian statehood, poses a sober question to contemporary society.

In the article "Jonas Aistis as a Lithuanian Decadent," Aušra Jurgutienė reexamines the estimation of Aistis's work from the 1930s and suggests a typologically different profile: decadent yet patriotic, Aistis's poetry influenced the entire generation of Lithuanian youth who had fought for independence through its mood and ideas. Bronius Krivickas, a poet and literary scholar of that generation, in his study on Aistis's poetry, still highly regarded today, applied the criteria of the epoch's prevailing mood to interpret it. Jurgutienė highlights that Krivickas, who stood up to defend his homeland and became a partisan, fulfilled another Aistis's line, "a single drop of blood would have defended you." By choosing active involvement in the partisan movement, Krivickas made a conversion of decadent decline – realizing the idea of freedom not only in poetry but also in his personal life.

Two articles in this issue discuss the theme of partisans directly. Jurgita Žana Raškevičiūtė examines the experience of time as reflected in the personal diaries of participants in the Lithuanian Guerrilla War (1944–1953) and the challenges of telling it. In the article "'A Nice Day, With No Events,' or On a Chronicle Nature of a Partisan Diary," the author focuses on the analysis of descriptive nature of diaries-chronicles as historically shaped forms of individual's self-fixation in time and the experiences recorded through them. By analyzing the partisans' experience of time, their daily and nightly diary entries, Raškevičiūtė reveals that it diverges from the society's homogeneous time. This insight fundamentally defines those who sacrificed themselves for

the freedom of their homeland as a group. Paradoxically, its position towards the rest of the world led to the loss of identity, which previously linked them to their fellow citizens.

Jurgita Katkuvienė explores the same tragic and socially isolating choice made by a female partisan in her article “The Voice of the Forest Sisters: (Un) Known Experiences in Diana Glemžaitė’s Poetry.” She highlights paratopic shifters that reveal traces of biographical narrative within Glemžaitė’s poetic discourse. Katkuvienė identifies wandering, homelessness, and the radical changes, which occur when a person voluntarily undertakes out of active love for the homeland, as common to all partisans. She also emphasizes that public understanding of and support for female partisans were influenced by a moralistic view of their activities and their motherhood. In the articles by Raškevičiūtė and Katkuvienė, which draw on historical sources and biographical material, the faith in the meaningfulness of the struggle of those who chose to actively fight for freedom and their experiences of alienation, which tested the bonds of human understanding, manifest in different ways.

Erika Valčiukienė’s article “Juozas Kėkštas’s Cultural Mediation: The Interplay of Journalism, Translation, and Original Creative Work,” presents Kėkštas’s literary activities in the period of the historical catastrophes in Lithuania and in exile as a strategically distinctive creative agency, covering his poetry, translations, work in the press, and the mobilization of exile communities. Kėkštas, a peripheral yet influential figure in the literary field, acted independently (and often without compensation) as a consistent cultural mediator, introducing, among other things, the works of Czesław Miłosz and Juliusz Słowacki to the Lithuanian cultural sphere. He, who sympathized with the left-wing rebels, mobilized Lithuanian communities in exile communities in exile that were not limited to a single political system or nation.

Three young scholars make their debut in this issue. Edita Puskunigytė in her article “The Problem of the Imagination of Eros. Theoretical Questions and the Outline of Contemporary Lithuanian Poetry,” analyzes erotic desire and the transformative power of creative consciousness from a phenomenological perspective. Selecting poems by Sigitas Geda, Gytis Norvilas, and Sigitas Parulskis, which depict heteronormative experiences in Lithuanian poetry, the author of the article explores how perception, memory, desire, and language interact within them.

In “Postmodern Humour: Parody and Pastiche in the Post-Soviet Prose of Juozas Erlickas,” Gabija Kišonaitė explores the interplay of pastiche and parody strategies in Erlickas’s intertextual work. She analyzes the quotational nature of the titles, i.e., the borrowing of titles from well-known literary and cultural texts, by highlighting the dual structure of hypertext and hypertext. Kišonaitė argues that Erlickas’s work from the first decade of independence can be regarded as not just a short-lived phenomenon, but rather as significant texts of a postmodernism.

Jūratė Petronienė in the article “The Treatment of History in Anna z Radziwiłłów Mostowska’s Novel *Astolda*. Between Historical, Gothic, and Sentimental Fiction” recalls the work of one of Lithuania’s first female writers in the Polish language. Petronienė concentrates on Mostowska’s incentive to write a novel, which reinterprets the myth of Palemon, specifically, the awakening of national consciousness and a focus on women in history. The author of the article reveals which genre examples and literary codes intended for entertainment and salon reading Mostowska employed in her 1807 novel.

This time, the archival publication sheds light on the hearing at the 1957 Writers’ Union of the Lithuanian SSR of the libretto for Julius Juzeliūnas’s opera *Sukilėliai*, written by Vincas Mykolaitis-Putinas and Aldona Liobytė. Dalia Jakaitė provides its report and a detailed commentary on the proceedings of the meeting as well as the thwarted project that had been in the works for many years.

In October 2025, Solveiga Daugirdaitė organized a discussion “What Women Wrote and What They Did Not?” at Vilnius University to mark the anniversary of Professor and Academician Viktorija Daujotytė. Literary scholars, Agnė Cesiulė, Žydronė Kolevinskienė, Akvilė Rėklaitytė, Sandra Bernotaitė, and Dalia Čiočytė, who study women’s creative work, participated in the event. Prof. Daujotytė also joined the discussion on the creativity of several generations of women and the development of Lithuanian feminism.

The “Domino of Opinions” column is dedicated to honoring the winners of the awards presented by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. In laudatory speeches to Marius Burokas, Dalia Satkauskytė, Gintarė Bernotienė, and Neringa Butnoriūtė shared their aesthetic impressions of his poetry and unanimously agreed on his role as a cultural mediator, and also as a translator of Ukrainian poetry, who has been providing assistance to Ukrainian writers and supporting the front line. Mediation through translation and concrete action

brings Burokas and Kėkštas closer together. In his acceptance speech, Burokas talked about the courage to write and the refusal to return to times when poetry was a test of loyalty or an indicator of political views. The sincerity of Burokas's dedication rules out this danger.

In her congratulatory remarks, Nida Gaidauskienė highlighted the works on Mikalojus Konstantinas Čiurlionis by Radosław Okulicz-Kozaryn, a habilitated Doctor of Science and Professor at Adam Mickiewicz University in Poznań, who was presented with the 2025 Algis Kalėda Award – particularly the volumes of Čiurlionis's correspondence in Polish and Lithuanian, prepared with Nijolė Adomavičienė, Petras Kimbrys, and others. The scope of a detailed textological commentary, prepared keeping in mind both Lithuanian and Polish readers, surpass the entire corpus of published correspondence. In his acceptance speech, Prof. Okulicz-Kozaryn acknowledged all the mediators between Lithuanian and Polish cultures, as well as his colleagues, who contributed to this remarkable bilingual publication.

The journal's review section features reviews of books published in 2025 by scholars of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. Solveiga Daugirdaitė reviews a three-volume collection of Janina Degutytė's correspondence, *Janinos Degutytės laiškynas [Janina Degutytė's Epistolary Legacy]*, edited by Giedrė Šmitienė. Nerijus Brazauskas examines Jūratė Čerškutė's monograph *Galvoja fizikas! Ričardo Gavelio prozos sistema [The Physicist Thinks! The System of Ričardas Gavelis's Prose]*, while Rėklaitytė responds to the assessment of Alfonsas Maldonis and the dissemination of existentialist states in his works in Donata Mitaitė's monograph *Žmogaus balsu. Apie Alfonsą Maldonį ir jo poeziją [In a Human Voice: On Alfonsas Maldonis and His Poetry]*.

As is often the case when compiling a non-thematic issue, its semantic core emerges from coincidences. This time, it is the themes of resistance, patriotism, and community solidarity that resonate with the unvoiced question lingering in the public sphere about the meaning of freedom in literature and in real life.

GINTARĖ BERNOTIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

gintare.bernotiene@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0002-4706-3987>